

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

TRANSFORMATION OF THE POLITICAL CULTURE OF STUDENT YOUTH OF MODERN UKRAINE

Кваша О.П.,

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри філософії та суспільно-політичних наук
Донбаської державної машинобудівної академії*

Сучасність характеризується світовою трансформацією. Глобалізація, інформаційна революція, інтеграційні тенденції у світі, міграційні процеси тощо свідчать про те, що практично кожна держава змінює параметри своєї загальної та політичної діяльності. Кожна країна змінюється, трансформується, пристосовується до нових умов світової динаміки, впливаючи як на характер відносин з іншими країнами, так і на відносини між суб'єктами політичної взаємодії всередині країни на рівні політичних інститутів, соціально-політичної спільноти, окремої особистості. Останнє вимагає нового типу політичної культури, нових норм і технологій, формування яких є однаково важливим завданням для всіх країн, що вступають у відповідні відносини.

Дослідження старої та формування нової політичної культури студентської молоді є неодмінним процесом. Це пов'язано із суперечністю між усвідомленням політичної культури як важливого складника характеру сучасної молоді в контексті суспільно-політичного, соціокультурного життя студента й відсутністю людських, програмних, методичних, теоретичних і методологічних ресурсів, що унеможлиблює забезпечення достатнього рівня політичної грамотності молоді.

У статті вивчено теоретичні питання формування політичної культури української студентської молоді в умовах світових трансформацій, інтеграційних тенденцій у світі, інтенсифікації міграційних процесів, складної економічної та соціальної ситуації, війни на сході України. Проаналізовано останні дослідження, наукові публікації з різних аспектів політичної культури. Сформульовано основні тези та цілі навчальної діяльності, які мають бути спрямовані на виховання громадянських, демократичних, патріотичних переконань і формування толерантності в умовах полікультурного суспільства. На основі проведених досліджень зроблено висновок, що запорукою прийняття рішень і вирішення поставлених завдань є створення умов для розвитку патріотичної, політично грамотної, здатної мислити та приймати власні рішення молоді.

Ключові слова: політична культура, трансформація, політика, студент, вищий навчальний заклад, молодь, суспільство.

Modernity is characterized by world transformation. The globalization, the information revolution, the integration tendencies in the world, the migration processes, etc., indicate that practically every state is changing the parameters of its general and political activity. Each country is changing, transforming, adapting to new conditions of the world dynamics, affecting both the nature of relations with other countries, and the relations between the subjects of political interaction in the middle of the country at the level of political institutions, socio-political communities, individual personalities. The latter requires a new type of political culture, new norms and technologies, the formation of which is an equally important task for all countries engaging in relevant relations.

Exploring the old and forming a new political culture of student youth is an indispensable process. This is due to the contradiction between the awareness of political culture as an important component of the character of modern youth in the context of the socio-political, socio-cultural life of the student and the lack of human, programmatic, methodological, theoretical and methodological resources, which makes it impossible to provide a sufficient level of political literacy of young people, and the translation of political values into the educational process is sufficient.

The theoretical issues of political culture formation of Ukrainian student youth in the conditions of world transformations, integration tendencies in the world, intensification of migration processes, difficult economic and social situation, war in the east of Ukraine are investigated. Recent research, scientific publications on various aspects of the political culture are analyzed. The main theses and goals of educational activity are formulated, which should be aimed at education of civic, democratic, patriotic beliefs and formation of tolerance in the conditions of multicultural society. On the basis of the conducted researches it is concluded that the key to the decision-making of the set tasks is to create conditions for the development of a patriotic, politically literate, able to think and make own decisions of the youth.

Key words: political culture, transformation, politics, student, higher education institution, youth, society.

Постановка проблеми. Молодь є активною й мобільною частиною суспільства, яка здатна швидко адаптуватися до змін, проте водночас це найбільш вразлива з боку політичних маніпулювань вікова група. Процес формування політичної культури молоді проходить під впливом різноманітних соціальних, економічних, історичних

і політичних явищ. У молодому віці людина перебуває на початку формування своєї системи ціннісного сприйняття навколишнього світу й тому найбільш сприйнятлива до радикальних ідей. Сучасну демократичну державу не можна уявити без елементів політичної культури участі, тому першочерговим завданням держави й суспільства

на сучасному етапі є формування в молоді активної громадської позиції, здатності до критичного мислення, соціальних та особистісних якостей, а також усвідомлення ролі кожної окремої людини в процесі соціального, інформаційного та політичного життя України, формування її політичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку політичної культури громадян України з погляду загальних політико-психологічних характеристик індивіда, ступеня його політичної освіченості, уміння застосовувати знання в рамках сучасної політичної системи в працях досліджували такі вчені, як В. Бебик, Г. Головатий, Е. Головаха, Л. Карамушка, Н. Паніна й інші [1; 2].

Теоретичними проблемами формування та функціонування політичної культури студентської молоді приділяють увагу в роботах відомі українські вчені: В. Андрущенко й Е. Бабкіна. Зокрема, вони зазначають, що недостатній рівень засвоєння демократичної політичної культури є однією з причин відчуження частини молоді від суспільно-політичних процесів в українському суспільстві. При цьому процес побудови демократичної держави в українському суспільстві органічно пов'язаний із затвердженням нової системи духовних цінностей, у центрі яких стоїть людина, її права, що включають у себе свободу людини, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. Досвід останніх років переконливо показав, що доля соціально-політичних перетворень в Україні значною мірою залежить від стану політичної освіти та культури її громадян, затвердження в їхній свідомості ідеалів демократичної правової держави, цінностей і норм, властивих відкритому суспільству, коректної політичної взаємодії всіх елементів політичної системи. Із цією метою, на думку В. Андрущенко й Е. Бабкіної, варто налагодити механізм якісного політичного утворення, який буде формувати фундамент демократичної ментальності та зрілої політичної культури, з огляду на проблеми, що виникають у процесі політичної соціалізації студентства [3].

Основні показники політичної культури молоді: особливості структури її ідейно-політичних установок, ступінь актуалізації політичного ціннісного рівня свідомості, характер політичної поведінки, рівень її сформованості й особливості актуалізації в сучасних умовах – проаналізовано в роботах М. Білик [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Молодь України під впливом військових дій на Донбасі, окупації Криму, складного економічного становища, а також глобальних світових процесів, глобалізації, посилення міграційних процесів проходить етап формування нових ідейних і моральних цінностей. Через

несформованість політичної свідомості молодь найбільш сприйнятлива до негативних культурних зразків, які сприймаються набагато швидше, тому що є певними стандартизованими нормами поведінки більшості, запозиченими ззовні. Отже, формування політичної культури студентської молоді – необхідна умова для подальшого розвитку України, для досягнення нової якості освіти, що буде здатна конкурувати із сучасними світовими вимогами і трактувати нові тенденції розвитку суспільства. Освітня діяльність має бути націлена на виховання громадянських, демократичних, патріотичних переконань і формування толерантності в умовах полікультурного суспільства. Для вирішення цих завдань необхідно сформувати в молоді розуміння, що політична культура є необхідною умовою її духовного зростання в суспільстві. Провідна роль у процесі становлення в молодого покоління нової політичної культури належить вищим навчальним закладам (далі – ВНЗ).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою статті є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування політичної культури студентської молоді в полікультурному освітньому просторі, з'ясування ролі вищої освіти й вищих шкіл як соціального інституту в процесі формування політичних знань, цінностей, умінь, навичок політичної участі в сучасних державних і світових процесах. Для досягнення мети проведених досліджень поставлено такі дослідницькі завдання: 1) визначити основні тенденції та концептуальні засади формування й розвитку політичної культури студентської молоді; 2) проаналізувати та розкрити сутність наукових підходів, пов'язаних із проблемою формування політичної культури студентської молоді; 3) сформувати й обґрунтувати педагогічні умови ефективного формування політичної культури студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу; 4) спроєктувати структурно-функціональну модель формування політичної культури студентів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим складником політичної системи будь-якого суспільства є політична культура – феномен, що сприяє визначенню політичних процесів і формуванню типу політичних відносин як у межах держави, так і на міжнародному рівні. Політична культура – досить складне, глибоке за змістом явище, це не тільки один із найважливіших складників суспільної свідомості, це водночас система цінностей, що формують ідентичність нації, єдність української держави, це феномен, який впливає на всі сфери державного та громадянського буття. Оскільки політична культура є важ-

ливим складником громадянського становлення особистості, то очевидними є потреби сьогоднішніх студентів у належному рівні розвитку політичної культури й готовності до її формування.

Однією з характерних ознак української політичної культури є полісуб'єктність. За радянських часів основним суб'єктом політики була держава, яка свідомо формувала підданський тип політичної культури. У часи незалежності України кількість суб'єктів, носіїв активістського типу політичної культури поступово зростає, проте варто відзначити наявність певної циклічності в активності українського населення щодо участі в політичних подіях [5].

Сучасність характеризується світовою трансформаційністю. Глобалізація, інформаційна революція, інтеграційні тенденції у світі, міграційні процеси тощо свідчать про те, що практично кожна з держав змінює параметри своєї загальної й політичної життєдіяльності. Кожна країна відчуває зміни, трансформується, адаптується до нових умов світової динаміки, що впливає як на характер взаємовідносин з іншими країнами, так і на відносини між суб'єктами політичної взаємодії всередині країни на рівні політичних інститутів, соціально-політичних спільнот, окремих особистостей. Останнє потребує нового типу політичної культури, нових норм і технологій, формування яких є однаково важливим завданням для всіх країн, що вступають у відповідні відносини. Трансформаційне суспільство зумовлює власні особливості політичних процесів, висуває власні вимоги до їх суб'єктів, формує свою модель політичної культури. Нові політичні реалії потребують нових підходів, нових навичок і нової політичної культури.

У сфері політичної культури трансформаційні процеси призводять до активізації процесу соціалізації індивіда, селекції політичних цінностей, удосконалення політичних норм, формування принципово нової, орієнтованої на раціональні зміни політичної еліти, якою в майбутньому стане сучасна студентська молодь. Головною платформою для формування в студентській молоді політичної культури, усвідомлення свого значення в суспільстві, активної громадянської позиції, патріотичних поглядів і загальнолюдських принципів демократичного суспільства, а також для накопичення знань із різних соціальних і технічних наук мають стати ВНЗ.

Запорукою продуктивного включення політичного аспекту в освітній процес вищої школи є осмислення й усвідомлення взаємозв'язку політики, культури, етики, естетики, історії та інших дисциплін, проведення заходів для мотивації студентів проявляти активну позицію у сфері навчання, процесів і подій, що відбуваються у ВНЗ й місті. Умовами, що забезпечують перетворення

освітнього процесу ВНЗ в ресурс розвитку політичної культури студентів, є:

- зацікавленість вишу в розвитку політичної культури студентів;

- використання методів психолого-педагогічної діагностики (методи збирання діагностичної інформації, методи оцінювання інформації, методи представлення та накопичення результатів, методи використання результатів діагностики), що дають змогу визначити ставлення студентів до політики, політичної діяльності, політичних лідерів, рівень сформованості політичних знань, політичних умінь;

- знання типів студентів за ознакою прояву в них політичної культури (гармонійний, плюралістичний, кон'юнктурний, конфліктний, що відображають вплив інститутів влади на студентів; активіст, компетентний спостерігач, компетентний критик, пасивний, що відображають ставлення студентів до політичної діяльності);

- знання рівнів розвитку політичної культури студентів;

- використання ресурсного потенціалу освітнього процесу сучасного вишу: змістово-структурного (відбір змісту політичного матеріалу, експериментальна структура викладання соціально-політичних дисциплін); освітньо-виховного (політичне утворення, громадянське виховання студентів); методико-технологічного (використання сучасних методик і технологій) [6].

Дослідження старої та формування нової політичної культури студентської молоді є надзвичайно необхідним процесом. Це зумовлено суперечністю між усвідомленням політичної культури як важливого складника характеристики сучасної молоді в контексті суспільно-політичного, соціально-культурного життя студента й нестачею кадрових, програмно-методичних, теоретико-методологічних ресурсів, через що неможливо забезпечити достатній рівень політичної грамотності молоді, а також транслювання політичних цінностей в освітній процес достатньою мірою. Крім того, формування нової політичної культури молоді стає дедалі значущим через такі фактори:

- збільшення потреби суспільства в громадянах, що готові до участі в суспільно-політичних процесах держави;

- недостатній рівень сформованості політичної культури студентів, байдуже ставлення молоді до процесів, що не стосуються її особисто чи певної сфери її життя;

- необхідність розроблення нових, більш діяльних методів мирного вирішення конфліктів у різних соціальних, політичних, військових аспектах життя країни.

Разом із тим існують недоробки в структурних, методичних і правових напрямках, які мають бути спрямовані на досягнення мети форму-

вання молоді, активної, освіченої політичної еліти України. Факторами, що заважають досягненню цієї мети, є:

- недостатня розробленість у педагогіці методів з формування освітнього простору для введення студентів у політичну, громадську та соціально спрямовану діяльність;

- відсутність науково обґрунтованої технології формування політичної культури студентів;

- недостатнє розроблення методології навчання ненасильницького вирішення конфліктів щодо всіх напрямів життєдіяльності студента, а особливо толерантного ставлення до поглядів і культур інших людей, а також способів міжособистісної й міжкультурної взаємодії;

- відсутність мети формування політичної культури студентської молоді в процесі її соціалізації та досягнення якісних характеристик політико-культурної зрілості індивіда, що призводить до відсутності усвідомлення значення студентів для майбутнього України, на всіх рівнях державотворення;

- недостатня динаміка досліджень змісту теоретичних уявлень про політичну культуру на різних історичних етапах створення й розвитку суспільства.

Політична культура є важливим системотворчим фактором політичного життя суспільства, його політичної системи. Політична культура сучасної молоді України відіграє дуже важливу роль у житті країни. Саме від майбутнього покоління залежить і подальший розвиток держави в усіх сферах життєдіяльності, у тому числі й у політиці.

Молодь проявляє інтерес до політичної сфери, цікавиться актуальними подіями, але на вельми неглибокому рівні. Найбільш чітких точок зору молодь дотримується тільки в питаннях, пов'язаних безпосередньо з її життям та актуальними для неї питаннями політичної сфери. Отже, поверховий рівень вивчення політичної сфери може бути наслідком нестачі життєвого досвіду й доступної якісної інформації із цієї сфери.

Молодь як соціально демографічну групу в умовах модернізації відрізняє низка особливостей. До позитивних тенденцій можна зарахувати:

- сприйнятливість до нового, інноваційний характер активності;

- зростання самостійності, практичності, мобільності й відповідальності за свою долю;

- підвищення престижності якісної освіти та професійної підготовки;

- прагнення до інтеграції в міжнародне молодіжне співтовариство.

До негативних тенденцій, що мають місце в суспільстві, яке модернізується, належать:

- високий рівень відчуження молоді від участі в подіях політичного, економічного й культурного життя суспільства;

- зниження ролі молоді сім'ї в процесі соціального відтворення;

- криміналізація молодіжного середовища, вплив деструктивних субкультур і спільнот на молодь;

- зростання впливу деструктивних інформаційних потоків у молодіжному середовищі.

У зв'язку з цим необхідно цілеспрямовано розвивати позитивні тенденції в молодіжному середовищі, водночас коригуючи дію десоціалізуючих факторів. Значна роль у цьому належить органам державної влади. На державному рівні має бути затверджено напрям молодіжної політики, спрямований на формування нової політичної культури, підвищення рівня освіти й суспільно-політичної, громадсько-суспільної активності молоді. Важливим завданням для керівництва країни є створення умов розвитку патріотичної, політично грамотної, здатної мислити та приймати власні рішення молоді. Запорукою цього є введення в навчальний процес ВНЗ предметів з критичного мислення, медіаграмотності, ретельний контроль якості викладання таких дисциплін, як політологія, право, історія тощо, а також необхідно проводити заходи, спрямовані на підвищення розуміння ролі кожної молоді людини в процесі соціального, інформаційного й політичного життя України.

Надзвичайно важливим чинником розвитку політичної культури студентів є, на нашу думку, організація студентського самоврядування. Подібний орган має бути в кожному виші, це визначено Законом України «Про вищу освіту» щодо студентського самоврядування. У ВНЗ та їхніх структурних підрозділах діє студентське самоврядування, яке є невід'ємною частиною громадського самоврядування відповідних навчальних закладів. Проте в ньому не зазначено чітких прав та обов'язків членів студентського самоврядування, а отже, може здійснюватися вплив з боку керівництва ВНЗ, може обмежуватися сфера їхньої діяльності. У діяльності органи студентського самоврядування керуються законодавством, статутом закладу вищої освіти й положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти. [7].

Взаємодія влади та молоді як особливої соціальної групи в Україні історично мала односпрямований характер: влада виступала організуючим і контролюючим органом діяльності молоді, а молодь – ресурсом влади, об'єктом її впливу для досягнення певних політичних цілей. Динамічному розвитку процесів формування політичної активності молоді в умовах модернізації сприяють повернення інтересу держави до проблематики громадянського та патріотичного виховання молоді; уведення в програми професійної підготовки курсів суспільствознавства, що сприяють формуванню громадянської ідентичності підрос-

таючого покоління; активізація діяльності молодіжних суспільно-політичних організацій. Суттєвими проблемами для формування політичної активності підростаючого покоління є відсутність національної ідеології, деструктивний стихійний вплив таких чинників, як ЗМІ та молодіжні субкультури.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Провідною ідеєю дослідження є затвердження ролі формування політичної культури студентської молоді як запоруки сильного громадянського демократичного суспільства. Ключовою інституцією соціалізації особистості й формування політичної культури є ВНЗ, розвиток політичної грамотності й культури студента має відбуватися постійно, у процесі навчання, позааудиторної роботи, виробничо-педагогічної діяльності. Ефективність такого розвитку залежить насамперед від усвідомлення особистості студента як запоруки міцної держави, сильної економіки, розвинутого виробництва й докладання максимуму зусиль для навчання, формування особистості, накопичення знань і досвіду. Випускник вишу не може бути політично не обізнаним, соціально не сформованим. Інакше він не зможе приймати відповідальність за рішення, за свою долю та долю інших людей, не зможе брати активну участь у політичних і соціальних процесах. Здатність до цього не виникає стихійно, а формується в результаті системного накопичення знань і досвіду. У результаті проведеного дослідження сформульовано висновки та рекомендації.

Політична культура є базовим складником для функціонування міцної держави та нації. Вирішення проблеми формування політичної культури студентської молоді має забезпечити консолідацію української держави, українського суспільства. Процес формування й розвитку політичної культури студентів має бути цілісним педагогічним процесом, основою якого мають стати синергія навчальної та виховної роботи, взаємодія із соціальним середовищем, урахування потреб студентів і соціальних вимог і завдань суспільства. Випускник ВНЗ повинен задовольняти потреби суспільства й держави. Вища школа має виробити в студентській молоді готовність до формування нової політичної культури. Кінцевою метою навчально-виховної роботи вишу є:

1. Сформувати в студентів інтерес до політики, розуміння, що всі процеси життєдіяльності людини пов'язані з політичною сферою й отри-

мання політичних знань є необхідною умовою їхнього розвитку в соціумі, навчити студентів критично аналізувати процеси, що відбуваються навколо них.

2. Виробити в молоді прагнення до осмислення діяльності органів влади, знання законів і відповідальності, хоча б стосовно її сфери життєдіяльності.

3. Сформувати в студентів усвідомлення демократичних цінностей і переконань як базису існування демократичної, сильної, незалежної держави, а також їх значущої ролі в усіх процесах керування державою.

4. Надати студентам знання про історію, політичні традиції України та інших країн.

Головним чинником впливу на студента має стати педагог. Саме від педагога залежить формування політичної культури студентів ВНЗ. Він має організувати педагогічний процес так, щоб мати максимальний вплив на процес формування політичної культури студентської молоді. Здійснювати такий вплив викладач-педагог може за допомогою можливостей навчальних дисциплін, проведення виховних навчально-патріотичних заходів, демократизації студентського життя через створення рад студентського самоврядування. Права й обов'язки студентського самоврядування мають бути затверджені на законодавчому рівні для перешкоджання здійсненню впливу на студентів з боку керівництва вишів. Перевірку ефективності системи можна реалізувати ввівши певні критерії. Порівнявши за ними досягнутий кінцевий результат із метою системи, можна зробити висновок і запровадити необхідні зміни чи повністю визнати систему неефективною.

Отже, формування політичної активності молоді в умовах модернізації суспільства сприяє становленню та функціонуванню особистості як члена суспільства, визначає вектор політичних уподобань індивіда, політичного розвитку й політичної культури суспільства. Унаслідок цього в умовах модернізації суспільства базові політичні норми та цінності є істотним чинником, здатним забезпечити стабільність політичної системи суспільства. Разом із цим головним завданням держави є отримання з випускників вишів добрих спеціалістів у своїх галузях, які мають достатній рівень політичних знань для аналізу та впливу на політичні процеси, патріотично налаштовані й здатні осмислювати і критично аналізувати отриману інформацію, а також робити висновки, які будують вектор їхніх поглядів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бебик В.М., Головатий М.Ф., Ребкало В.А. Політична культура сучасної молоді. Київ : А.Л.Д., 1996. 112 с.
2. Гедикова Н.Ф. Основные факторы политической социализации личности и их проявления в Украине. Одесса : АстроПринт, 1999. 33 с.

3. Бабкіна О.В. Політична соціалізація як засіб формування політичної культури студентства. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22 «Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін»* : збірник наукових праць / ред. рада : В.П. Андрущенко (гол.). Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. Вип. 1. С. 4–10.

4. Білик М. Особливості формування політичної культури сучасної молоді. *Соціальна психологія*. 2004. № 4 (6). С. 96–105.

5. Остапенко М.А. Політична культура суспільства. Київ : МАУП, 2008. 69 с.

6. Терентьева А.И. Образовательный процесс современного вуза как ресурс развития политической культуры студентов : монография. Санкт-Петербург : Лема, 2010. 109 с.

7. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1798-17> (дата звернення: 27.11.2019).